

ԾԱՂԻԿ ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵՐԸ ԵՒ
ՄԱՐԻՆ 50 ԹԻԼ:

Բաժանորդագիրն ԿԱՆԻՍԻԿ՝ Թուրքիոյ համար
տարեկան 50 դրշ, իսկ արտասահման համար 75 դրշ, իսկ
ուրիշ երկրներու համար 100 ֆր. — Վեցամսեայ
բաժանորդագրութիւնն եւս կ'ընդունուի:

Գաւառներէն դրամի տեղ Օսմանեան նա-
մակագրողը եւս կ'ընդունուի:

Միայն երեք թիւ ապառիկ կը զրկուի. այնու-
հետեւ բաժանորդագիրն չը վճարողը կը դադարի
թերթ ընդունելէ:

Մանուգման տողը 3 զուրուշ:

ԾԱՂԻԿ

Լ Ր Ա Գ Ի Ը

ԾԱՂԻԿԻ ՎԵՐԱԵՐԵՎԱԼ ԱՄԷՆ ԳՈՐԾԻ ՀԱՄԱՐ ԳԻՄԷԼ
Ս. ՏԵՐԵՔԻՆ-ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՅ
60 ԱՆՅԱՆ Գ. ՓՈՒԼԱԳԱՇԵԱՆ
Պոլիս, Պաշտ-Գաբու, Թաշխան, Թիւ 50
درعليه ده بفتح ق وسنده طاش خاند ه نومر وده
«زغايك» غزتي مديرى بالاقاشيان حوونان
S'adresser à
HOVNAN PALACACHIAN
Directeur du journal arménien « Dzaghik »,
Rue Bahtché-Kapou, Tach Han, 50
CONSTANTINOPLE

40 Փարս

Ազգային, Քաղաքական եւ Գրական

40 Փարս

ՆՈՐ ՇԵՋԱՆ — Գ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 8

ՇԱԲԱԹ

6 ՄԱՐՏ 1893

ՓՈԽՈՒԻԼ ԶԵՄՔ ԿԱՐՈՂ

Մարդոց մէջ ամենէն կարեւոր թե-
րութիւնը կը համարուի մենք՝ բարոյա-
կան նկարագրի (character) թերութիւ-
նը, կամ թէ ըսեմք, բնաւորութեան
տկարութիւնը:

Մարդիկ կրնան շատ բանէ զուրկ
մնալ, շատ պէտքեր, կարոտութիւններ
ունենալ, գործի մէջ շատ արդէքնե-
րու, բաղմամբի զգուշութեանց
բացակայութիւն, այս ամէնք նշանակութիւն չեն
կարող ունենալ մարդու մը համար՝ որ
օժտուած է զօրաւոր բարոյականով,
հաստատուն եւ որոշ բնաւորութեամբ:
Բայց երբ զօրաւոր բարոյականը, որոշ
բնաւորութիւնն է որ կը պակսի մար-
դոց, այն ատեն իրենց կը պակսի այն
ամէն բանը ինչ որ մարդոց յատուկ է:
Կրնան աշխարհի վրայ շատ բան ունե-
նալ, շատ յաջողութիւններ գտնել գիտ-
ութեան բերամբ, բայց իբրեւ մարդ՝ ա-
մենէն ստորին մակարդակներու վրայ
կը մնան միշտ:

Մեր տոհմային թերութիւններէն ա-
մենէն կարեւորն է այս բարոյական նը-
կարագրի պակասութիւնը, Զրպարտու-
թիւնն չէ որ կ'ընեմք եւ ո՛չ ալ բան մը
գրած լինելու համար կը գրեմք՝ լրագ-
րական արդի սովորութեան համաձայն:
Խորին համոզումով եւ միանգամայն խո-
րին յաւով է որ կ'արձանագրեմք այս
տողերը:

Մեր տոհմային կենաց մէջ ամէն ե-
րեւոյթ բացորոշ կը մատնեն բնաւորու-
թեան այս մեծ թերութիւնը: Ժողո-
վրդեան մը՝ բարոյական նկարագրէ
զուրկ գտնուելուն ամենէն մեծ ապա-
ցոյցն է՝ հետեւելու համար միշտ հո-
սանք մը փնտռել: Ինքզինքը հոսանքին
տալով քշուիլ երթալէն զիւրին ի՞նչ
կայ աշխարհի վրայ: Նոյնն է գրական,
գաղափարական աշխարհին համար: Ի՞նչ
հարկ կայ խորհիլ, միտք յոգնեցնել,
ինքնուրոյն գաւառութիւն ունենալ:
աշխարհի վրայ իբրեւ գաղափարական
մարդ ապրելու համար՝ ի՞նչ հարկ կայ,
մեր իսկ սեպհական գաւառութեամբ,
ուղիղ եւ բանաւոր ճանապարհը փնտը-
ռել գտնել եւ անոր հետեւիլ: Ահա հո-
սանքը կայ պատրաստ. կուտամք զմեզ

հոսանքին, նա զմեզ կը քշէ կը տանի.
ա՛լ մտածել չկայ թէ ուղղակի շատ ան-
յարմար տեղ մը կը տանի գուցէ:

Ամենէն զարմանալին այն է որ, մեր
գրական կենաց մէջ՝ ընդհանուր հո-
սանքն անգիտակցաբար քշուող տար-
ւոյներ սրտնեղութիւն կ'զգան, երբ
տեսնեն մարդեր որոնք ուրիշ ճամբէ
կ'երթան: Մաղիկի հրատարակութիւնն
մեզ համար առիթ մ'եղաւ մեր տոհ-
մային բարքերն եւ բարոյական նկարա-
գիրն լաւ եւս ուսումնասիրելու: Անոնք
որ կը հետեւին Պոլսոյ Հայ լրագրու-
թեան, — մեր խօսքը հայատառ եւ հա-
յախօս լրագրութեան համար է — կըր-
ցած են անշուշտ դիտել որ գրականա-
կան ընդհանուր հոսանք մը կայ այժմ
որմէ քշուելով կը տարուին մեր գրեթէ
բոլոր լրագրական հրատարակութիւնք:
Մաղիկն է գրեթէ միայն որ սկիզբէն ի
վեր չէ ուղած հետեւիլ այդ հոսանքին
եւ իրեն համար գծած է առանձին, ո-
րոշ ուղղութիւն՝ որով կը շարունակէ
ընթանալ, համոզուած լինելով որ այդ
է մեր ժողովրդեան համար օգտակար,
բանաւոր ուղղութիւնը: Բայց ի՞նչ պի-
տի ըսեն բարոյական նկարագրի տէր
մարդիկ, երբ իմանան որ Մաղիկի որոշ
ուղղութեամբ մը հրատարակուիլը, ընդ-
հանուր հոսանքին չհետեւիլը միշտ սրտի
ցաւ եղած է Մաղիկի ո՛չ միայն հակա-
ռակորդաց, այլ եւ բարեկամաց մէկ մա-
սին:

Մաղիկի հակառակորդաց համար խօսք
չունիմք. անոնց համար սկիզբէն ի վեր
անտանելի է Մաղիկի դոյութիւնը, վասն
զի իրենք պէտք է որ ամէն ինքնուրոյն
մտքներն ընթերցող հասարակութիւնը
մասնաւոր նպատակներով, իսկ մոլորու-
թեան զգուշացնող թերթ մը պէտք չէ
որ դոյութիւն ունենայ իրենց գէժ: Մա-
ղիկի բարեկամաց գալով, ասոնք երկու
դասակարգի կը բաժնուին. անոնք ո-
րոնք զօրաւոր բնաւորութեան տէր են
արդէն, եւ անոնք որոնք բնաւորութիւնը
առաւել եւս զօրանալու պէտք ունին:

Մաղիկի այս վերջին դասակարգի բա-
րեկամներէ շատերն ամալներով, ումանք
ալ անձամբ մեզ կը դիմեն յաճախ եւ
կ'առաջարկեն որ մենք ալ մերթ ընդ-
մերթ հրատարակեմք այն կարգի յոգ-

ուածներ որք սովորաբար կ'երեւին ու-
րիշ լրագրաց մէջ եւ որոնց հրատարակու-
թեան հակառակ եմք մենք: Այդ յար-
գելի անձինք թէ՛ համամիտ են Մաղիկի
ուղղութեան եւ թէ՛ այդպիսի առաջար-
կութիւններ կ'ընեն մեզ: Ընթերցողաց
մեծ մասին փնտռածը այդ կարգի յոգ-
ուածներն են հիմա, կ'ըսեն մեզ: Մաղիկի
բարեկամ լինելով, կը վախճան որ եթէ
ընդհանուր հոսանքին հետեւելով՝ այդ
կարգի յոգուածներ ալ հրատարակեմք,
Մաղիկ քիչ կ'սպառի ու կը մնասուի:
Մեզ անձամբ դիմողներուն ըսած եմք
արդէն, եւ այժմ՝ հրապարակաւ ալ մի
անգամ ընդ միշտ կ'ըսեմք որ մենք չեմք
կարող չնդիլ մեր կանխաւ գծած ուղ-
ղութեան՝ զոր ընտրած եմք իբրեւ բա-
նաւոր եւ օգտակար: չեմք կարող հե-
տեւիլ գրական տիրող հոսանքին, վասն
զի Մաղիկ պէտք է պահպանէ իւր ինք-
նութիւնը: Բայց այսպէս ընելով՝ Մաղիկ
շատ դժուարութիւն կը կրէ եղբր, շատ
խոչընդոտներու կը բաղխի եղբր, կը վը-
նասուի եւ չկրնար եղբր յառաջ ընթա-
նալ արագ: Ի՞նչ կ'ուզէ թող լինի, բայց
Մաղիկ պէտք է որ չչեղի իւր ուղղու-
թեան: Եթէ հոսանքին հետեւելով,
այսինքն ուրիշներուն ըրածը ընելով, ե-
թէ անուղիղ եւ փնտաւար ընթացքի մը
հետեւելով է որ Մաղիկ շատ սպառում
պիտի ունենայ եւ յառաջ երթայ, մենք
այդպիսի յառաջացում չեմք ուզեր: մեր
խղճին գէժ է ժողովրդեան բարոյականը
խանդարել, բարուց ապականութիւնը
քաջալերել՝ Մաղիկը շատ սպառելու եւ
չահուելու համար: Մենք լաւագոյն կը
համարեմք որ Մաղիկը խամբի, քան թէ
այդպիսի փնտաւար ընթացքով մը յա-
ռաջ երթայ: Ուստի պարապ տեղը մեր
բարեկամք մեզ կ'առաջարկեն յաճախ՝
բոլորովին հոսանքին դէմ չերթալու,
միջին ճամբով մ'երթալու: Միջին ճամ-
բայ չեմք հասկնար: մենք միայն ծայ-
րերը գիտեմք եւ այդ ծայրերէն ալ մի-
այն մէկուն կրնամք հետեւիլ: Մենք կը
շարունակեմք հրատարակել Մաղիկը՝ ա-
ռանց մազիւ չամի չեղելու մեր ուղղու-
թեան, վասն զի համոզուած եմք որ
այդ ուղղութեան մէջ է ժողովրդեան
օգուտը: կը փափագեմք որ նոյն հա-
մոզումով զօրանան Մաղիկի բոլոր բա-

րեկամք և ամէն անոնք որոնք կ'զգան ու կ'ըմբռնեն մեր ժողովրդեան բարոյականը զօրացնելու մեծ կարեւորութիւնը: Մեր ուղղութեան համակրողք թո՛ղ չվախնան Մաղիկի վնասուելէն, այլ վախնան ու սոսկան ժողովրդեան, մանաւանդ նոր սերնդեան բարուց ապականութիւնէն:

ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐ ԽՕՍԻԼ

Կը փափաքէք որ ձեր փոքրիկներն այլ և այլ օտար լեզուներ դիւրութեամբ խօսին, բայց անկարելի կը համարէք այս փափաքին իրականացումը: այնպէս չէ՞, տղայք ութ կամ տասն տարի Հայ վարժարաններն յաճախելով, հազիւ գաղիւրէն կամ անգլիէն քանի մը բառ կը թոթովեն, այն ալ խիստ յոռի արտասանութեամբ, վեց ամսոյ մէջ օտար լեզու մը խօսիլ ու գրելու համար յօշիւնուած Սլէշտորֆի կամ Անի մեթոտով քերականութեանց վրայ աշակերտներն երկու երեք տարի աշխատել յետոյ, յուսովը տուր կը լքանին: դեռ ուրիշ ինչ փանքեր ու զոհողութիւններ, օտարազգի վարժապետներ ու վարժուհիներ կը վարձուին, որպէս զի աշակերտը նոցա հետ օտար լեզուաւ խօսելու վարժութիւն ստանան, սակայն ասով ալ ծնողաց փափաքը չ'իրականանար:

Եւրոպացիք ալ մեզմէ ոչ նուազ կ'զբաղին այս խնդրով, բայց նոքա ալ անճարակ կը մնան. հակառակ մեծամեծ վարժարանութեանց խոստումներու, դեռ չէ ցուցուած եղանակ մը որով հնար լինի վեց ամսոյ, և ոչ աւելի ժամանակի մէջ, օտար լեզուի մը խօսակցութեան վարժեցնել զպրոցի տղայքը: տեղական Հայ թերթ մը վերջերս կ'աւետարտական թէ գաղիւսցի մը, կարծեմ, գտեր է եղանակ մ'որ մեծապէս դիւրացուցած է օտար լեզուի խօսակցութեան վարժութիւնը: բնութեան ընթացքին հետեւին հիմն է դրեր իւր մեթոտին. ինչպէս որ փոքրիկ երաժիշտը նոր խօսելու սկսած ատեն կ'արտասանեն յաճախ կրկնուած այն բառերն որոց նշանակած անարկայք իրենց աչաց առջև կը գտնուին, ինչպէս հաց, ջուր, հայր, մայր, եայլն, այսպէս ալ ըստ այս նոր եղանակին՝ աշակերտաց կրկնել տալու է այն բառերն որոց անարկայք գաղիւսցի մէջ իրենց աչաց առջև կը գտնուին. այս կէտին ճամբայ ելնելով աս. տակաւ կարճ խօսքեր ուսուցանելու է նոցա, յետոյ այդ կարճ խօսքերն իրարու միացնելով պարբերութիւններ շինելու վարժութեան ձեռնարկելու է, և այլն:

Հիմայ մեր կրթական գործիչները պիտի փութան յիշեալ անձին հնարած այն եղանակը բացատրող զիրքը ձեռք անցունել և նորանոր փորձերու ձեռնարկել. յառաջդիմութեան սգույն պահանջն է այս, որու դէմ ոչինչ ունիմ բռնելու. ես իսկ կը փափաքեմ այդ գրքն օրինակ մ'ունենալ տեսնելու համար թէ քր տատիճան արդիւնաւոր լինել կը խոստանայ ցուցուած եղանակը զոր բանաւոր կը համարիմ: Բայց կը կարծեմ իմ կողմանէ կարեւոր ծառայութիւն մը մատուցած լինել լեզուասէրներուն՝ բացատրելով այն եղանակը, զոր ի

գործ դրի տասն և վեց տարի առաջ իմ հիմնած վարժարանին մէջ, և որ, հրճուանօք կը յիշեմ, անակնկալ ու հրաշալի արդեամբ պսակեց աշխատութիւնս ու յոյսս:

Սուրէնեան վարժարանի բացումէն իբր երկու տարի յառաջ, Պ. Բարսեղ Վարդուկեան չափահասից համար անգլիէնէն լեզուի խօսակցութեան դասարան մը հաստատած էր ի Պոլիս. յաճախ ներկայ գտնուեցայ իւր դասերուն ուրիշ ասանի չափ անձանց հետ. Պ. Վարդուկեան խօսքեր կը չինէր տասն կամ ասաներկու բառէ բաղկացեալ. առաջին բառը հայերէն նշանակութեամբ երեք անգամ բարձրաձայն կրկնել կուտար խումբին ծայրը նստող անձին. երկրորդ բառը նոյնպէս առաջնոյն քով նստողին երկու, միշտ բարձրաձայն, կրկնել տալէ յետոյ, առաջին բառն ալ երկրորդ բառին հետ միացնելով երկու կրկնել կուտար անոր. կարգը կուգար երրորդ անձին, որ երրորդ բառն երկու կրկնելէ յետոյ՝ նախորդ երկու բառերն ալ կը կրկնէր. յայնժամ բոլոր ներկայը չորս հինգ անգամ բարձրաձայն կը կրկնէին երեք բառերն՝ միշտ իրենց հայերէն նշանակութեամբ. ապա կ'սկսէր չորրորդ բառը չորրորդ անձին կրկնել տալ և այսպէս կը շարունակէր իբր մի ժամ կամ քիչ մ'աւելի, մինչեւ որ այն տասն կամ ասաներկու բառերը գրեթէ հազարաւոր անգամներ կը կրկնուէին, և յաւարտ գասին, ուսանողը հեշտիւ կ'արտասանէին զայնս. եթէ այս գաստանգութիւնը նոյն սլայմանաց մէջ շարունակուէր վեց ամիս, մեր խումբին անգլիէնէն լեզուէն 1500 բառ ուցած պիտի լինէր, ինչ որ շատ իսկ է սովորական խօսակցութեան համար. բայց բառի ուսումնէն աւելի պիտի լինէր արդիւնքը. զի կը վարժուէինք խօսքեր կազմելով բարձրաձայն և արագ արտասանել, առանց կարգաւ գրել ուսնելու:

Պ. Վարդուկեան զանազան տխուր պատճառներով երկու ամիս յետոյ դադրեցուց իւր դասերն և մեք ալ, այդ մեզ համար անաշխատ եղանակաւ անգլիէնէն խօսելու եղանակը դիտող ուրիշ գաստան մը գրանել յուսահատ, սախալեցանք ցրուիլ. միայն թէ, երբ 1876 ի վերջերը Սուրէնեան վարժարանն հաստատուցի, զգալով թէ հարկ է աշակերտն օտար լեզուի մը խօսակցութեան վարժեցնել, քննութեան ենթարկեցին, խորհրդածութեան նիւթ ըրի այս եղանակը. թերութիւններ նշմարեցի ոչ թէ անոր հիման, այլ մանրամասնութեանց եւ գործադրութեան ձևին մէջ. Պ. Վարդուկեան անգլիէնէն լեզու չէր գիտեր, գէշ կ'արտասանէր. դասի ժամէն յետոյ ուսանողքս ասիւթ չունէինք մեր ուսածները գործածելու, թէպէտ բարձրաձայն և յաճախ կըրկնութեան շնորհիւ բառերն ու խօսքերն այնպէս խորարմատ գետեղուած էին մեր մտաց մէջ որ, տարիներով անոնցմէ և ոչ մին արտասանած լինելով հանդերձ, շատ բառեր մեր յիշողութեան մէջ դրոշմուած կը մընային. արդեօք հնար չէ՞ր կատարելագործել այդ եղանակը. փորձեցի՞մ և յաջողեցայ. ահա՛ թէ լինչպէս:

1877 ի սկիզբները 40 ի մօտ աշակերտ և աշակերտուհի կը յաճախէին վարժարանս. որոշեցի օտար լեզուի մը խօսակցութեան վարժեցնել զիրենք, գաղիւրէնէն ընտրեցի, զի ուսուցչացս մեծ մասը այդ լեզուն լաւ

գիտէին. և ես ալ կը փափաքէի գաղիւրէնէն խօսելու վարժիլ Պ. Վարդուկեանի եղանակին համաձայն եւ վարժարանի մէջ ամենօրեայ գործածելի բառերով խօսքեր շարադրել տուի ուսուցիչներէն միոյն. ուսանողները պարտաւորեցի ամեն առաւօտ սովորական տառնէն ժամ ու կէս յառաջ վարժարանը ներկայ գտնուիլ, և այդքան տառնի մէջ օրական տասն կամ տասն և հինգ բառերով այլ և այլ փոքր նախադասութիւններու վարժեցուցի զիրենք. փոյթ տարի մանկանց բարձրաձայն և յստակ արտասանութեան. երկու ամիս յետոյ հինգ հարիւրէ աւելի բառերու պաշար մը պատրաստ էր. այն ատեն Հայերէն խօսակցութիւնն արգիւցի, և որպէս զի տղայք միջոց չգտնեն այս արգելքէն խոյս տալու, գրօսանաց ատեն ինձ հետ տասնէ աւելի ուսուցիչներ կ'ընկերանային տղայոց. կը խաղայինք, կը խօսակցէինք անոնց հետ, միշտ գաղիւրէնէն լեզուով. հայերէն խօսողն զրօսանք կը զըրկուէր. սրահներու մէջ պատուէրներն և խմբաւորները գաղիւրէնէն լեզուով կը արուէին. միւս կողմանէ խօսակցութեան գաստանգութիւնը կը շարունակուէր, ըստ որում նպատակ ունէի դիտութեանց մեծ մասն ալ գաղիւրէնով աւանդել տալ: Սկսայ նախ թուարանութեանէն. այդ գիտութեան յատուկ բառերու ցանկը պատրաստել տուի, անոնցմէ կազմուած խօսքերու վարժեցուցի աշակերտները. և երբ տեսայ թէ ընտանեցան անոնց, հրամայեցի որ յետ այնորիկ թուարանութիւնը գաղիւրէնէն լեզուով աւանդուի ուսումնարանի աշակերտաց և աշակերտուհեաց, որք կատարեալ գիւրութեամբ և իբր իրենց մայրենի լեզուաւ աւանդուած՝ շարունակեցին ուսանիլ. քիչ յետոյ, և հետզհետէ, նոյնն ըրի նաեւ դրահաշուի, երկրաշափութեան, բնական պատմութեան, բնագիտութեան և բնալուծութեան, դասուց համար, Հայերէնը՝ պատմութեան և այլ բարոյական գիտութեանց դասերուն միայն յատկացնելով:

Իրաւ է որ այն ատեն լրագրաց մէջ հրատարակուած յօդուածներ գատափեալ ըրին զիս, իբր թէ Հայերէն լեզուի ուսումնանմանակ կը թողուի, տոհմային զգացումը կը թմրեցնեմ, և այլն. իմ վարժարանին արդիւնքն այդ յօդուածոց արժէքը կը ցուցնէ. իրենց ուսումն աւարտելով Սուրէնեան վարժարանէ ելնող աշակերտաց զրեթէ ամենքն ալ ոչ միայն լաւ՝ մինչեւ իսկ ընտիր հայերէն կը գրեն, այլ և են աղգօգուտ նշանաւոր տաղանդներ. իրենց մէջ կան խմբագրատպեան հայ և օտար լրագրաց, նշանաւոր մանկավարժներ, գաղիւրէն անօրէն, ուսուցիչ, եայլն, և այլն, ամենքն ալ անձնուէր հանրային օգտին, սիրելի և յարգելի իրենց հմտութեան, ջանասիրութեան և ուղղամտութեան համար. սոցա, որպէս և իրենց ընկերաց և ընկերուհեաց գաղ. խօսակցութեան վարժիլն, և այն ալ խիստ քիչ միջոցի մէջ ու մեծ գիւրութեամբ, օգտակար եղաւ վարժարանէն դուրս իրենց նիւթական ու մատուցողական զարգացման:

Զգիտեմ թէ վերոյիշեալ եւրոպացւոյն ցուցած եղանակն ո՞ր աստիճան գիւրացուցած է օտար լեզուի խօսակցութեան վարժութիւնը. բայց հեռի երթալու պէտք չը կայ. կ'ուզե՞ք ձեր զաւակները մի, երկու, երեք օտար լեզուի խօսակցութեան վարժե-

ցընել, ի դարձ դրէք այն եղանակներ՝ զոր ես փորձեցի, և իւրաքանչիւր վեց ամսոյ վերջ մէկ մէկ լեզուի տիրուցած կը լինին նոքա. ժամանակիս պահանջները կը բռնադատեն զմեզ բազմալեզու լինել. քաղաքներու մէջ մանաւանդ, հայը կ'սկսի խոյս տալ մեզմէ. միջոցը գտնենք անոր հասնելու, եթէ ոչ անտուաղ պիտի մեռնինք:

Օտարախօս գաւառներու հայ մանուկներն ալ հայերէն խօսակցութեան վարժեցընելու համար՝ բացառելով սոյն եղանակին գործողութիւնը կը յանձնարարեմ. և եթէ փափաքողներ գտնուին, կը խոստանամ տուելի մանրամասնութեամբ գրել այս նիւթին վրայ, մինչեւ իսկ՝ դիւրութեան համար՝ դասագիրք մը յօրինել:

Ա. Ա. ՍՈՒՐԵՆՆԱՆ

ՀԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐ

Ծաղիկի նախորդ թուոյն մէջ, Դպիր ստորագրող բանասէր մը Բարերգի դիւղօրէից 14 Հայ Աւետիքներու մանրամասն ցուցակը հրատարակելով, զայն ինձ կը նուիրէր և փափաք կը յայտնէր ժամառաջ հրատարակուած տետրէն Հայ Աւետիքներու պատմութիւնն, իմացած լինելով որ զայն պատրաստողն ես եմ: Խորին շնորհակալութիւնս յայտնելով առ Պ. Դպիր, պատեհ առիթ կը համարեմ այս մատին երկու խօսք ընել:

Հայ Աւետիքներու պատմութիւնն ըստուար գործ մ'է. Նախնի դարուց մեր Հայ երգիչներու անուններն, մականուններն՝ եթէ ունին, բնակավայր և ծրնրնդ ավայրին, իրենց ինքնակրօնութեանց նմանցնելով, իրր հետաքրքրական գործ մը՝ զանազան ձեւադիր և տպագիր մատեններէ հաւաքած ժամանակ, հետաքրքրուեցայ նաև հաւաքել, նախընթաց և ներկայ դարու ժամանակակից Հայ Աւետիքներու իտական անուններն՝ իրենց Աւետիքական ծածկանուններով, որոց ինչպէս յայտնի է՝ 90 հատին անուններն հրատարակած էի Ծաղիկի միջոցաւ:

Երկար տարիներու աշխատութեան արդիւնք. այժմ հաւաքածոյիս մէջ կը գտնուին 270 էն տետրի Հայ երգիչներու և Հայ Աշուղներու անունները, մեծադոյն մասին Հայերէն կամ թուրքերէն երգերու նմանցնելով, և կարելի եղածին չափ ալ նոցա համառօտակի բայց ստոյգ կենսագրութեամբ:

Քաջ գիտնալով թէ՛ գեռ ևս կան Հայ Աւետիքներ թէ՛ Օսմ. հպտտակ հայոց և թէ՛ Ռուսիաբնակ հայոց մէջ, որոց վրայ տեղեկութիւնը կը պակասի իմ մօտ, մասնաւորապէս կ'աշխատեմ անձանձիր՝ նոր ի նորոյ տեղեկութիւններ հաւաքելու. ուստի՝ թէ և իմ ալ փափաքս է ժամառաջ հրատարակուած տետրէն Հայ Աւետիքներու պատմութիւնն, բայց զայն հրատարակութեան տալու հարձեպը չը պիտի ունենամ, մինչեւ որ ամբողջ և կատարեալ փնտախի մը չը հասցնեմ:

Յարգոյ Դպիրին հրատարակած ցուցակին մէջ նայարի և Եւրոպ. անուն Աւետիքներէն զատ, Տիլան և Մասնու Ա. երկու Հայ երգիչներն արդէն ծանօթ ինձ, կը գտնուէին իմ հաւաքածոյին մէջ իրենց երգած երգերու նմանցնելով, բայց միւսներուն վրայ տեղեկութիւն չունէի, և հիմա անցան հաւաքածոյիս մէջ. շնորհակալ կը լինէի եթէ Սօֆի Աւետիքին իտական և եգիպտական անուններն ևս տեղեկանալով հաղորդէր, և տեղեկանալը գիտար չէ կարծեմ, քանի որ

երկուքն ալ կենդանի են այժմ:

Այս առթիւ իմ շնորհակալութիւնս կը յայտնեմ նաև Մեծ. Մ. Բժշկան, Կ. Քիւլհանճեան և Վահագն Էֆէնտիներու, որք Շապին-Գարահիսարէն, Գրք-Շէհրէն, Բարերգէն տեղեկութիւններ հաղորդած էին Հայ-Աւետիքներու մասին:

Կրկին անգամ կը խնդրեմ այն ամեն անձերէ, որք եթէ ծանօթութիւն ունին Հայ-Աւետիքի մը կամ Աշուղներու վրայ, թող հաճին հրատարակել Ծաղիկի միջոցաւ, նոցա ծածկանունաց հետ նաև իտական անուններն, ծննդավայրն և համառօտ կենսագրութիւններն՝ եթէ գիտեն ստուգապէս, և այժմէն թող ընդունին մեր շնորհակալութիւնը եւ օրհնութիւնը:

Արդէն, Ռուսաբնակ հայոց հմուտ գրողէտ և հնագէտներէն, պատուական ծերունի մը, Պարոն Ա. Երէցեան, Փորձ անուն հանգէսին մէջ հրատարակեց Հայ սպարաւաց պատմութիւնն:

Վենետիկի Միսիթարեան Միաբանութեան Հ. Չարհանէլեան հրատարակեց Հայ Մասնագրութեան և սպարաւաց քառահատոր կարեւոր պատմութիւնն:

Վիեննայի Միսիթարեան միաբանութիւնն ալ սկսաւ պարբերաբար հրատարակել. Հայ-սպարաւաց և Հայերէն Ձեռագրաց պատմութիւնն ինչպէս թուրքից մէջ գտնուած հայերէն ձեռագրաց պատմութիւնն ալ հետզհետէ կը հրատարակուի մեր աշխատութեամբ, որոյ Ա. Տետրն արդէն լոյս տեսած՝ Բ. Տետրն ալ ընդ մամլով է:

Արաբամ էֆ. Ալվադեան Ծաղիկի մէջ կը շարունակէ հրատարակել Շար Հայ կենսագրութեանց անուն եղական կարեւոր գործը:

Այս, հրատարակուելու է նաև Հայ-Աւետիքներու պատմութիւնն ալ, ո'չ թէ իր մի կարեւոր գործ, այլ և մի հետաքրքրական գործ:

Բայց միթէ բաւականանալու եմք այսչափով: Ո՛չ կ'ըսեմ ես. Այլ պէտք է գրուին և հրատարակուին նաև՝ Հայ Դպրոցաց, վարժապետաց, և գրագիտաց պատմութիւնը, Հայ Ընթերցատանց և Թանգարանաց պատմութիւնը, Հայ Եկեղեցեաց, Եկեղեցականաց, և որ մեծն է, Հայ Վանօրէից պատմութիւնները, Հայ Բժշկաց և արհեստաւորաց պատմութիւնը, ևն, ևն:

Մեր այժմեան գրողներն միթէ իրական ծառայութիւն չ'են մատուցաներ, եթէ զրադին նշանակեալ սոյն կարեւոր գործերով, ճանչցնելու համար ժողովրդեան՝ իւր բարեպաշտական և բարեգործական հաստատութիւններն, հրաւիրելով միանգամայն որ իրենց հօրենական բարեպաշտութեանց հետեւին և այդպիսի բարեգործական հաստատութիւններ կառուցանեն:

93 Մարտի Առաջնոց Հայոց Կեսարիոյ
Կ. Պօլիս ՏԵՐԱՏ ՎԵՐ. ՊԱԼԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Խառն ժողովը վաւերացուց Ուսումնական Խորհրդէն ներկայացեալ Ազգ. Գալստիքութեան կազմակերպող և յանձնարարեց նոյն Խորհրդոյ՝ անմիջապէս ի գործադրութեան դնել զայն:

— Իլմիրեանց կտակին յանձնաժողովն իւր պաշտօնին մէջ վերահաստատուեցաւ Խառն ժողովոյ կողմանէ, հնգամայն նոր շրջանի մը համար:

— Խառն ժողովը վաւերացուց Խորհրդի կրօնական և ֆաղաքական Ժողովոց ընտրութիւնն: Ժողովն նոյնպէս օրինաւ որ գտաւ Տիարաքիթի առաջնորդական ընտրութիւնն յանձին Ամեն. Տ. Մեկրիսեղ եկեղիս. Մուրատեանցի, և վաւերացուց, կը յիշուի որ Մուրատեանց Սրբազան հրաժարած է այդ պաշտօնէն:

— Վեհ. Սուլթանը բարեհաճեցաւ Սանիյէնի երկրորդ աստիճանը շնորհել Արտաքին գործոց նախարարութեան իրաւագէտ Խորհրդականաց Սենեկին քարտուղար-Խմբագիր և Ազգ. Ուսմ. Խորհրդոյ Ատենապետ Վէրէտէճեան Պօղոս Էֆէնտիին, որ ուսուցչական ասպարէզին մէջ եւս ծանօթ է պետական և ազգային վարժարանաց մէջ իւր արդիւնաւոր պաշտօնավարութեամբ: Նոյնպէս բարեհաճեցաւ Գ. Կարգի Օսմանիէ պատուանշան շնորհել Բարիդի Օսմ. Գեոպանատան բժիշկ Քէմհաճեան Տօքթ. Միհրան Էֆէնտիին:

— Տնտեսական Խորհուրդը նկատողութեան առաւ Սեբաստիոյ Որբանոցի խնամակալութեան վաւերացման և մատակարարութեան խնդրոյն նկատմամբ եկած յայտագիրը, և որոշեց կարեւոր տեղեկագրել վարչութեան, Խորհուրդն սրադեցաւ նաև Սեբաստիոյ Թուղթար գիւղի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ հաշուական խնդիրներով:

— Կարնոյ առաջնորդ ընտրուել է՝ վիճակին պատրիարքական փոխանորդ Գեռ. Ղեւնդ եպիս. Շիշմանեան:

— Ի Մարքի գիւղ կիւրակէ օր մեծ շքով տեղի ունեցաւ տեղւոյն նորակառոյց Տատեան վարժարանի բացման հանդէսը. Ուղերձներ և ճառեր արտասանուեցան եւ երգեր երգուեցան: Թաղական Խորհրդոյ ատենապետ Վսեմ. Լիլիաս էֆ. Չայեան կարգաց շինութեան տեղեկագիրը, ուրկէ ի մէջ այլոց՝ կիւմացուի որ վարժարանը ունի 2100 դրշ. և կամուտ և 3100 դրշ. րանհրաժեշտ ծախք, այսինքն 1000 դրուշ աւելի զոր Թաղական Խորհուրդը կը հայթայթէ նուիրատուութեամբ: Վսեմ. Ատենապետն աւետեց նաև որ ի մօտոյ նոր դրութեամբ ծաղկոց մը եւս պիտի բացուի, որուն համար հարկ եղած առարկաները արդէն յանձնարարուած են յերոպա. Պատրիարքարանի անցադրատան տեսուչ Բլատեան Սեպուհ Էֆէնտիին աղջկան արտասանած մէկ ուղերձէն, որով աղջկանց վարժարանի շինութեան փափագ կը յայտնէր, հանդիսականներէն Մեծ. Երեւում էֆ. Փափաղեան զգացուելով, խոստացաւ 30 օսմանեան ոսկի նուիրել ի նպատակ այդ շինութեան: Խօսեցաւ նաև զայնամաղամ պէյն, ի վեր հանելով Վեհ. Սուլթանի անհուն հօգաժութիւնն կրթական և բարեպաշտական ամեն կարգի հաստատութեանց համար:

Տատեան սոյն վարժարանի շինութեան ծախք եղած է 1300 ոսկի, 420 կանգուն տարածութեամբ գետնի մը վրայ: Բարեյիշատակ Յովհաննէս պէյ Տատեան, հայր վսեմափայլ Յարութիւն փաշայի, սոյն գետնէն զատ նուիրած է նաև մօտակայ գետնին որ 2000 կանգուն տարածութիւն ունի և 500 ոսկիէն աւելի կ'արժէ: Վարժարանին շինութեան համար ալ Յովհաննէս պէյ կը տակաւ էր 750 Օսմ. ոսկի:

Շ Ա Ր

ՀԱՅ ԿԵՆՍՍԵՐՈՒԹԵԱՆՅ

ԺԳ.

ՍԵՂՈՍ — ԱՄԻՐԱ.

Անցեալ դարուն մէջ ի Պարսկաստան՝ Սոմա-Մինասը, ի Ռուսաստան՝ Լազարեանց տան հիմնադիր Լազար Ազադն, և ի Տաճկաստան Սեղոս Ամիրայն, հարստութեան քանակով և բարեգործութեան որակով՝ իրարու մրցակից եղած, և գրեթէ համահաւասար փայլով տիեզերական համբաւ փայլած են:

Չեմք գիտեր թէ՛ ուրիշ տեղեր Խոնա-յուքեան կամ Աղայուքեան տիտղոսը ուսկից և ինչ կերպով կ'ստացուի, սակայն գիտեմք որ՝ նահապետական շրջաններու մէջ՝ Հայ-Ամիրայք, որ մեծաւ մասամբ սեղանաւորութեամբ կամ վաճառապետութեամբ կ'զբաղէին, իրենց ամիրայական տիտղոսը կ'առնէին ժողովրդէն, շատ անգամ ալ պետական այն բարձր պաշտօնատարներէն որոց կը ծառայէին:

Ո՛վ որ Մեծ Եպարգոսին, կամ ելեւմտական և կամ ծովային գործոց նախարարներուն սեղանաւոր կամ վաճառապետն էր, և ընդհանրապէս բոլոր սեղանաւորք, Ամիրայ տիտղոսը կը կրէին, և ասոնք սովորաբար օմանեան լեզուի ծանօթ Ակնեցիներ (1) էին: Վառօդապետք, ճարտարապետք և այլ մեծանուն Հայագիւղք արհեստաւորաց կարգին կը պատկանէին: Իսկ փողերանոցին Հայ պաշտօնատարք պաշտօնապէս կը մեծարուէին Չէլպի տիտղոսով:

Ամիրայից գլխաւորը կը յորջորջուէր Քեհեա-Ամիրա, կամ « Սարաֆլար-Քեհեասի », այսինքն, սեղանաւորապէս, որ մերթընդ մերթ կը փոխուէր նախարարաց փոփոխութեան հետեւանօք:

Մեր Ամիրայներն՝ իրենց մէջ կարգ մը ունէին, որ ոչ թէ հարստութեան չափով կը սահմանուէր, այլ տարիքի կամ ծերութեան: Չոր օրինակ, Պատրիարքական յայտնի ընտրութեան մը մէջ՝ տեսնուած է որ աշխարհականաց մէջ նախադաս հանդիսացած է Ազնաւորեան Քեհեա-Ամիրայն, երկրորդ ամրալը զրաւած է՝ Թնդանօթարանի և սպարապետի դրան Էքմէքճի-Պաշի Նորատունկեան Յարութիւն Ամիրայն, երրորդ ամրալը՝ Փիւլիշեան Միքայէլ Ամիրայն, չորրորդը՝ Կէլէլեան Ամիրայն, այսպէս աւարիքի կարգաւ, ութերորդ տեղը նստած էր՝ Ճանիկ Ամիրայն, 14րդը՝ Միսաք Ամիրայն, և այլն:

Ամիրայք չարաթը երկու անգամ, երեք շաբթի և չարաթ օրերը, ժողով կ'ունենային և կ'զբաղէին իրենց սովորական գործողութեանց վերաբերեալ խնդիրներով:

Ամիրաներուն տարազը, հագուստը և կապուստը՝ իրենց կարգին, պիտի նկարագրուին:

* *

(1) Ի Պոլիս եկող Ակնեցի Հայք՝ մեծաւ մասամբ կամ սաւառ կը լինէին, կամ հացագործ և կամ ծխաւաճառ, իսկ նոյն տեղացի Թուրքերն մայրաքաղաքիս մէջ ընդհանրապէս կ'զբաղէին մատակարարութեամբ և անխաղաճառութեամբ:

Մեր Ամիրայից՝ դասակարգութիւնն կը յայտնուի նաեւ Պատրիարքարանի կողմանէ պաշտօնապէս իրենց ընծայուած անականներէն:

Պէզնեան Յարութիւն Ամիրային ամական յատկացուած էր Վսեմափառը, և յետոյ Քրիստոսագոր, երբ 1832ին տնտեսաց առաջին վարչութեան (1) անդամոց գլուխը անցաւ: Ճանիկ Ամիրայն՝ Սարաֆլար-Քեհեասի լինելով, բացառաբար՝ Վսեմափառ և Աստուածագոր մակդիրները կը վայելէր: Փիւլիշեան Միքայէլ Ամիրայն և Բարունակ Ամիրայն՝ Մեմալայսիւ և Պերմալայսիւ էին: Մահմետի Երամ Ամիրայն և Միսաք Ամիրայն՝ Յարգալայսիւ և Յարգոյալայսիւ էին: Երկանեան Յարութիւն Ամիրայն՝ Վերայարգ և Մեմալայսիւ: Քիւրքճիխանը Պետրոս Ամիրայն՝ Յարգալեմար (2):

* *

Նախկին սեղանաւորութիւնը և նոր սեղանաւորութիւնը իրարմէ յանհուն կը զանազանին:

Երկուստան Հայք՝ մէծինի սաւառ ըսուած մարմինը կը կազմէին, որ նոյն ատեն ելմական գործերը կը վարէր՝ ի պահանջել հարկին կարեւոր փոխառութիւններն ընելով, և որուն միջոցաւ կը զանաւորէին կուսակալութեանց հասոյթները: Սեղանաւոր կար, որ մէկ աւելի կուսակալութեան, այսինքն կուսակալաց սեղանաւորութիւնը ստանձնած էր, և կուսակալն ալ իւր արամադութեանը տակ գտնուող դաւառաց տուրքերը հաւաքելով, ուղղակի իւր սեղանաւորին ձեռամբ կը հասցնէր առ որ անկէ: Այդ սեղանաւորաց ամենքն ալ՝ Ակնեցի և Բինկեանցի վիայեալ Հայք եղած են, որոց մէջ կը յիշուի և կը շնորհակալ Քինկեանցի խաչատուր անուն սեղանաւորը:

Երկուստաններէն էր նաեւ Բինկեանցի Ժիմի-Օղլուն, որ իւր սակի և արծաթ դրամներն՝ գիւրեանց դոմէշի սայլերով կրել տալուն կամ զրկելուն համար Ժիմի-Օղլուն կաշուած է, սայլերուն հանած կռնջաձայն Ժիմի ձայններուն պատճառաւ:

Երկուստանից մէջ կը յիշուի նաեւ Ակնեցի Բիւրիկլեան կամ Պիւրիկլեան Յարութիւն սեղանաւորը՝ որ նշանաւոր էր իւր ընկերաց մէջ, և որոյ հաշուական տեսարաններն՝ իւր տիպար օրինակներ՝ դեռ պահուած են:

Սոյն սեղանաւորաց սենեակներն և ժողովատեղին էր Հասան Փաշա խանը, ուր սեղանաւորք՝ անտոկոս՝ ուրիշին դրամները գործածելով, կը հարստանային և տոկոսաւոր փոխառութիւններ կ'ընէին:

* *

Ամիրա բառը կամ տիտղոսը՝ առանձնաշնորհութիւն մ'էր գրեթէ Հայոցս համար, որ երբեմն՝ Տառեաններէն, Պալեաններէն և Պէզնեաններէն դուրս՝ իրրեւ սլաւոնաւուն՝ մեծահարուստ ազգայնոց ալ ընծայուած է:

Ամիրայք և Չէլպիք տոհմային շրջանակին մէջ ևս առաջնակարգ դիրքը զրաւած:

(1) Սոյն վարչութեան մէջ՝ Քրիստոսագոր Ամիրային անդամակից լինելու պատիւն ունէր նաեւ Բինկեանցի Յովհաննէս Ամիրայն:

(2) Ողբացեալ Տօքթ. Ռուսինեան ալ պաշտօնական անականներու ցանկ մը չ'ունէր և ատենադրութեանց մէջ տպեց, որոցմէ ոմանք գործածութեան մէջ են այժմ:

էին, և ամենայն ինչ էին: Իրենց տիտղոսին մէջ կը վճռուէր Պոլսոյ և արուարձանաց եկեղեցեաց, դպրոցաց, ազգային վարչականութեանց գրեթէ մշտնջենական միւլթ-վէլիքները՝ որ այս ու այն Ամիրային կը արուէր և Պատրիարքական կոնդակաւ հաստատուելով, կը վաւերացուէր նաեւ բարձրագոյն Պէրթալ:

Պատրիարքանիստ Մար-Եկեղեցւոյն միւլթ-վէլիքն էր՝ սարաֆ Պաղտասար Ազաեան Ապուշեցի Մահմետի Մարտիրոս Ամիրայն, յետոյ Սաֆայեան Մարտիրոս Ամիրայն՝ որ այդ պաշտօնը արդիւնաւորապէս վարած է աւելի քան 15 տարի:

Բերայի Ս. Երրորդութիւն և Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցեաց միւլթ-վէլիքն եղած է՝ Պաղտասար Ամիրայն (1), Նաւլը-Գաբուրի Նախկին ազգային Հիւանդանոցին միւլթ-վէլիքն՝ Քարաքեհեա հաճի Արրահամ Ամիրայն (2), Ելտի-Գուլէի Ս. Փրկչեան ազգային հաստատութեան (3) միւլթ-վէլիքն՝ մեր օրով՝ վառօդապետ Տառեան Պօղոս Պէյ (4), Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյն և Ս. Սահակեան բարեհամբաւ վարժարանին միւլթ-վէլիքն՝ Վսեմ. Երամեան Գէորգ Պէյ (5), որ այժմ ի Բարիզ հաստատուած է, և իւր բարեգործութիւններով մեծ համբաւ կը վայելէ: Իւսկիւտար Ս. Սաչ եկեղեցւոյն միւլթ-վէլիքն էր՝ Փիւլիշեան Միքայէլ Ամիրայն, Իւսկիւտար Ս. Կարապետ եկեղեցւոյն՝ Բինկեանցի Յովհաննէս Ամիրայն, Նաւլը-Գաբուրի եկեղեցւոյն միւլթ-վէլիքն՝ Գալաթիոյ միւլթ-վէլիքն էր՝ ճարտարապետ Սկրվերեան Յովհաննէս Ամիրայն, Պալատու Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյն միւլթ-վէլիքն՝ Սօրատանեան Յովհաննէս Ամիրայն, Գալաթիոյ երկուստան Առաքելոց եկեղեցւոյ միւլթ-վէլիքն՝ Անանեան Պօղոս Ամիրայն, Ելտի-Գուլէի Ս. Յակոբ վանքին՝ Ազնաւորեան կարապետի որդի սեղանաւոր Ազնաւորեան:

(1) Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյն միւլթ-վէլիքն եղան նաեւ Տառեան Պօղոս Պէյ և Միսաք Ամիրայն:

(2) Արրահամ Ամիրայն միւլթ-վէլիքն էր Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյն:

(3) Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցին նախկին միւլթ-վէլիքն եղած է Փիւլիշեան Միքայէլ Ամիրայն: Իսկ նոյն հաստատութեան վաղըններուն միւլթ-վէլիքն էր՝ 13 տարիներ շարունակ՝ Սօրատանեան Պետրոս Ամիրայն:

(4) 1858ին Չառիկի առաջին օրը, առաւօտուն կանուխ, Պօղոս Պէյ իւր ընտանեօք և Եւրոպական հիւրերով Ս. Փրկչեան մատուռը երթալով, և իրրեւ ձայնաւոր՝ շաղիկ հագած, նոյն օրուան Պատարագի դիրքը կը կարդայ, և ձայնաւորութիւն կ'ընէ:

Չմոռնանք յարել թէ՛ Տառեան Պօղոս Պէյ՝ Այիաթէֆանիսի և Սամաթիոյ Ելտի-Մահալլէի Ս. Յակոբ եկեղեցիներուն ալ միանգամայն միւլթ-վէլիքն էր:

(5) Վսեմ. Գէորգ Պէյ՝ Գարահէօմիւրիկի եկեղեցւոյն ալ Միւլթ-վէլիքն էր, որոյ փոխարինութիւնը կը վարէր Աւետիս Աղա Շամտանեան: Սամաթիոյ եկեղեցւոյն միւլթ-վէլիքն էր փոխանորդութիւնը կը վարէր Փալապետ Մինէճի Անդրանիկ ազգայն:

Յովհաննէս Ամիրայն , Գասրմ-Փաշայի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյն՝ Տօնիկ Ամիրայն , Բու- մէլի Հիւսարի Ս. Սանդուխտ եկեղեցւոյն միւթէվէլին էր Ճանիկ Ամիրայն , Պոյաճի- Գիւղի Երեց մանկանց եկեղեցւոյն՝ Միսաք Ամիրայն , և այլն :

Թողումք ուրիշ տաթիւ մանրամասնել Ամիրայնի իւրաքանչիւրին միւթէվէլիու- թեան մէջ կատարած գերերն և ծառայու- թիւններն , յիշեմք միայն աստ թէ՛ սոյն ընտրեալ և վաւերացեալ միւթիւվէլիք պա- տասխանատուութիւնն դատնծնած էին տա Պատրիարքութիւնն , և ունէին իրենց պա- տասխանատու փոխանորդներ , որք իրենց- մէջ կ'ընտրուէին , և Պատրիարքական օրհ- նութեան կոնգրակու կը պաշտօնավարէին :

Փակեմք սոյն մանրամասնութիւններն , քանի որ տրամադրուած չեմք Ամիրայնի պատմութիւնը գրելու այսօր :

Սոյն տողերը ծրագրողը գիտէ որ Ամի- րայնի վերջին շառաւիղն եղող՝ Աշնանեան Պօղոս Ամիրայն , որ քաջ տաճկագէտ և լաւ տօմարակալ էր , ժամանակակից Ամիրայնի գրեթէ ամենուն հետ գործակցութիւն և յարաբերութիւն ունենալով , իրմէ առաջ և իւր ժամանակակից բոլոր Ամիրայնի գոր- ծերը գիտէր և անոնց շահագործիւ կենսագ- րութիւնները պատրաստած էր , բայց տա- րարագրաբար զայնս հրատարակութեան չը յանձնած՝ վախճանեցաւ ի հասակի 80 տ- մայ :

Կը յուսամք որ՝ հանգուցելոյն միակ պա- յապատուհին՝ Տիկին Մէօհրուպէ Յ. Մաք- սուտեան , կը հաճի սոյն կարեւոր գործը հրատարակութեան տալ , որ տոհմային պատ- մութեան վրայ ալ մեծ լոյսեր կը սփռէ :

Մեր յարգելի բարեկամ՝ Հաղարեան Զգօն էֆէնդիէն ալ խմցած եմ թէ՛ Ակնե- ցի երկրասարք մ'ալ ձեռնարկած էր գրել Ամիրայնի պատմութիւնը , բայց անոր տարածամ մահուամբ՝ առաջագրեալ գոր- ծը կիսկատար մնացած է :

Կը լսեմք նաև որ՝ վաստակաւոր դերա- սան և թատրերգակ Գալուստ Լճեցի և Ակ- նեցի Ճանիկեան Յովսէփ էֆէնդիներն ալ մէկ քանի Ամիրայնի վարքագրութիւններն պատրաստած ունին , և ի պատեհ առթի- հրատարակութեան պիտի տան :

Թողումք դէս ու դէն գտնուող և կցկաուր կենսագրողաց համարատուութիւ- նըն , և մեք սկսիմք մեր Սեղբոս-Ամիրայնի :

Սեղբոս-Ամիրա՝ թէև եւրօպական փայ- լուն համբաւ վայելող մեծահարուստ սեղա- նաւորներէն չէր , բայց Օսմ. հպատակ հայոց մէջ իւր ժամանակին Ռօշիլըր նկատուած էր՝ ոչ միայն Պարսկաստանի մէջ , այլ և ի Մադ- րաս , Կալիթա , Չիչրա , Ագրա , Պոմպայ , Պինանկ , Պաթալիա , Սինկափուր , Պրիմա- նիա , Ռանգուն , Քապուլ , Չին , Պաղտատ , Պասրա , Եդիպտոս , Երուսաղէմ , Կիպրոս , Կիէտէ , և Ասիական գրեթէ բոլոր ծովե- ղերեայ և ցամաքային հեռաւոր քաղաքաց համալգային ժողովրդոց մէջ :

Թէև ի ձեռին չունիմք սոյն մեծանուն Ամիրայնի կենաց ոչ յառաջարանք և ոչ վեր- ջարանք , բայց իւր գործոց մասին ըստ կա- րելոյն օգտուած եմք պաշտօնական մէկ քանի արձանագրութիւններէ , վաւերական թղթերէ , աւանդական տեղեկութիւններէ , և առաւել եւս՝ մանրազնին խուզարկու-

թիւն կատարելով ժամանակակից ազգային անձնաւորութեանց նկատմամբ :

Սեղբոս Ամիրայն՝ արքունի հրովարտա- կաց մէջ և ի դատաստանական գիրս Սեղ- բոս ուրի Մինասայ կոչուած է , և յիշուած է Պաշտպանիւրեան մեծի վէպարին եւ քաղ- ման Անգղիոյ դեսպանին :

Ժամանակակիցներ են Սեղբոս Ամիրայնի՝ Երեմիա չէվէպի հայրը՝ Միթիարեան Սաե- փան Ամիրայն , խօսա Արաւհամի օրդի Պե- րոս չէվէպի , Թէրճիման Տօվէթ չէվէպի , Պարոն Ուլտովէրայն՝ որ անցեալ դարու սկիզբը՝ մեկենաս հանգիստացած է ժամա- գրքի տպագրութեան , նշանաւոր Եալուպ Ամիրայն , ծերունագրող Պաղտատար Ամի- րայն և իւր հարազատը մահաճօի Գասպար Ամիրա Մաւրատեան՝ որ իրենց ծախիւք նարեկ տպել տուած են , և այլք :

Ժամանակակից էին նաև բարձրաստիճան եկեղեցականներէն՝ Կոլոտ Յովհաննէս Պատ- րիարք Կ. Պոլսոյ և Շղթայակիր Գրիգոր Պատրիարք Երուսաղիմայ , որոց երկուքին ալ բարեկամ և աջակից գտնուած է :

Սեղբոս Ամիրայն 1727ի միջոցները յե- րուսաղէմ գնացած է , հետը տանելով Ս. Յակոբայ տաճարին նորոգութեան կայսե- րական հրովարտակը , զոր ստացած էր Կո- լոտ Յովհաննէս Պատրիարքին հետ աշխատե- րով : Գրիգոր Շղթայակիրն արդէն Սեղբոս Ամիրայնի հետ սերտ յարաբերութեան մէջ լինելով , շատ գոհ կը մնայ բարեկամ Ամիրա- յին ուխտագնացութենէն , ուստի անձամբ կ'առաջնորդէ զնա Քրիստոսի Ս. վայրերը : Այս առթիւ աւելի խանդավառ սիրով կ'ապ- ուելով իրարու հետ , առաջագրեալ նորո- գութեանց ընդ փոյթ կը ձեռնարկուի , և յամրոյ կ'աճուի : Իւր յիշատակութիւնը — Ակնեցի երեւանեցի պերճապաւու Սեղբոս Ամիրա — կ'երեւի յերուսաղէմ Ս. Յակոբայ տաճարի խորաններէն միոյն ոսկեզօծ և նրբաքանդակ խաչկալին վրայ զոր ինքը չի- նել տուած է : Ս. Յակոբայ տաճարին այլ և այլ կողմերը արձանագրուած են նաեւ իւր ազգատոհմին անդամոց անուններն :

Սեղբոս Ամիրա՝ ոչ միայն մեծահարուստ , այլ և մեծահաւատ ալ էր , ուստի բարե- պաշտական ամէն գործոց մէջ իւր անունը պիտի շեշտուէր : Առանց բարեգործութեան՝ օր չէր անցուներ : Իբրեւ ամիրայ՝ մեծ մեծ խոստումներով չէր գոհանար , այլ արդեամբ ցոյց կուտար միշտ իւր բնական ազնուու- թիւնը , և գերադրական առաւելութիւննե- րը : Մշտնջենաւորած է իւր յիշատակներն Սաղմական ուղեւորութեան մէջ , գնելով Յոպպէի մէջ այլ եւ այլ կալուածներ , որոց յիշատակութիւնը կը գտնեմք նորատիպ ժա- մանակագրական պատմութեան մէջ . « Գըն- եաց ի նաւահանգիստն Յոպպէյու իջեա- նատեղի (խան) մեծ , հանդերձ մթերանո- ցովք և տամբք , որ ի շրջապատս նորա և զայլ տունս , կրպակս , մթերանոցս և պար- անչն արտաքոյ քաղաքին , ուր յետոյ ծա- խիւք Աթուոյն՝ շինեցաւ մաքրարան քա- ռանորեայ զգուշութեան (քարանդինայ) ի պէտս ուխտաւորաց , որպէս յայտ առնէ զայսոսիկ արձանագրութիւնն եղեալ ի վե- րայ կամարի խանին , և օրինօք դատարանի՝ այն ամենայն կտակեալ աղքատաց Ս. Յա- կոբայ » :

Նաեւ Սեղբոս Ամիրայն Յոպպէի մէջ

« ունէր բաղանիք , և ի կարգս նորա կըր- պակք , մթերանոցք , և տունք ի վերայ նո- ցա , և պարտկը արտաքոյ քաղաքին , և կարգեալ էր ի վերայ նոցա յատուկ վերա- տեսուչ , և ի ձեռն նորին կառավարեալ իւ- րաքանչիւր ամի զհաշիւն արդեանց և ծա- խուց նոցին առնայր » :

Այս կալուածոց պատճառաւ Սեղբոս Ա- միրայն քանիցս դատի ենթարկուած է ի Կ. Պոլիս , և դատը շահած է : Այս դատին վե- րաբերեալ բաղմաթիւ դատաստանական գը- րերն և արքունի հրովարտակներն ցարդ պահուած են Երուսաղիմայ թանգարանին մէջ :

Գրիգոր Շղթայակիր Պատրիարքն՝ զՍեղ- բոս Ամիրայն Արուոյն բարեբաւը , Մեծ մաւի- սեսի և Մեծ-Աղա կ'անուանէր , և իրաւունք ունէր , վասն զի Սեղբոս Ամիրայն՝ սիրա- հարուած էր Երուսաղիմայ , որու համար նիւթական և բարոյական մեծ զոհոզու- թիւններ ըրած և ընելու պատրաստակա- նութիւն ցոյց տուած էր միշտ :

Ամիրայն՝ մշտնջենաւոր կամ անշարժ կալուածներէն զատ , նուիրած է նաեւ բաղմաթիւ եկեղեցական անօթներ և զար- դարանքներ , յորս յիշատակելի կը համարիմ մասնաւորապէս այն պատուական և թան- կագին ախմբք զարդարեալ Հայրապետա- կան դաւազանն , որոյ օրինակն ուրիշ եկե- ղեցեաց մէջ դուն ուրեք տեսնուած է :

(Շարունակելի) Ա. Յ. Ա. Յ. Ա. Յ. Ա. Յ. Ա. Յ.

ՈՒԽՏԱՎԱՅՐԻ ՄԱՐԶՈՒԱՆՈՒ

Հայք ունին երկու ուխտատեղի : Մին է քաղաքէս դէպ ի հարաւ 3/4 ժամ հեռու գտնուող Չարխափան Ս. Աստուածածնի վանքն , նախահիմնեալն յԱնդրէէ առաքելոյ և յետ մեծամեծ փոփոխութիւնս կրելոյ վեր- ջին անգամ նորոգեալ ի թուին 1794 , ձե- ռամբ Համատանցի Յովհաննէս Ս. Պատրիար- քի . տաճարն համակ քարուկիր և հաստա- տուն հիմամբ կառուցեալ ի վերայ չորից սեանց . թէև փոքրիկ բայց յոյժ սիրուն որ- մերն ամբողջ գեղեցիկ նկարներով զարդար- եալ , որով իւր փոքրութեան մէջ կը պահէ տեսակ մը վսեմութիւն և կ'ազդէ դիտու- ղին հիացում : Ունի 40-45 կտոր արգասա- բեր և ջրարբի արտօրայք , որք կը պարու- նակեն 2000 Կ. Պոլսոյ գրիւ սերմ , բայց ըստ նորագոյն դրութեան չմշակուելուն հա- մար՝ հեռի է ակնկալուած արդիւնքն ար- տադրելէ :

Այս վանք կեդրոն լինելով չրջակայ քա- ղաքաց , իւրաքանչիւր տարի՝ մանաւանդ ի տօնի Ս. Աստուածածնի՝ կ'ունենայ բաղմա- թիւ ուխտաւորներ , որք՝ ի կատարումն իւրեանց խնդրուածոց կամ ի բուժումն ցա-ւոց՝ հաւատով և յուսով կը դիմեն Չարխա- փանին , և յորոց բաղումք կ'առնուն զիրնդ- րուածս և կը գտնեն դարման անբուժելի ախտից իւրեանց :

Ահաւասիկ Ս. Վանուց տաճարին դրան ճակատագիր յիշատակարանը .

« Չարխափան վանս Ս. Աստուածածնի , նա- խահիմնեալն Անդրէի » « Եւ անդէն իսկ վակեալ , մնայ յիսուն ամ ամայի » :

« Դ Լինողանեայ գաւառի, յԱմսոյ հուս
նահանգի »
« Ի վեպոյ արձակ դաշտի, եւ ի գեղջ որ
լիճ տաի » :
« Ի տեսչութեան արհւոյ դիտի, Տեառն
Յովհաննու Վարդապետի »
« Երբեմն Պալոյ Պատրիարքի, Պապատոցի
մականուանովի » :
« Այն որ գլխին է սղորմի, շինման սորին
հրաման լինի »
« Զգուշութեամբ ըսկտանի ի հիմանէ նոր
նորդի » :
« Քաջ ծերունեայ վերակայութի, յիշատակ
մեծ յետ թողանի »
« Առատ արովք իւր վիճակի, յուր ջանիւք
հսկայ սեւի » :
« Ի մեր Հայոց թուականի, քսան եւ չորս
յորելինի »
« Առաջներորդն հիմնարկի, եւ ի չորրորդն
աւարի » :

Միւսն է Խաչի լեւն, քաղաքէս գէտի
հիւսիս 4 ժամ հեռաւորութեամբ. ճանա-
պարհը լեւնային եւ խիստ գծուարին է, բայց
հաւատարեալ հողին առ ոչինչ գրեւով այս
ամենայն տաժանելի արդեւքներ, ամէն տա-
րի ի տանի Այլակերպութեան 400-500 ա-
րանց եւ կանանց, ծերոց եւ մանկանց բազ-
մաթիւն մը սիրով կը դիմէ խնդրակատար
Ս. Խաչին, որ յարուան լեւան փոքրիկ սե-
ղան մ'է քարալէն, առանց պարապի եւ
ծածկոյթի. սոյն ուխտավայրիս Խաչին լեւն
կոչուելուն ստոյգ պատմութիւնը չունիմք.
միայն աւանդութեամբ կը պատմուի թէ երբ
Առաքեալն Անտրէ կ'երթար ի քարաքութիւն
յաշխարհն մարդակերաց (Պանոս), յայդմ
վայրի պարտասեալ, ու պատակեալ կ'լինայ
ի դետին, եւ ահա՛ զօրավիգ Յիստա ի կեր-
պարան մահուան Խաչ ի ձեռին կ'երեւի իւր
սիրելի աշակերտին, եւ կը խրախուսէ զնա
անվահեր քնթանալ իւր առաքելական փը-
շախից շուղին մէջ, զոր նախ ինք գծելով
օրինակ հանդիսած էր. եւ կը բխեցունէ
անտի ջուր քաղցրահամ եւ ականակիտ քան
զակն վանեայ. ահաւասիկ այդ հրաշարուն
ջուրն է որ Մարտիանցին մինչեւ ցայսօր
կը յարգէ մեծաւ պատկառմամբ. եւ դարե-
բու հոգովմը երբէք չէ պակսեցուցած իւր
ջերմ հաւատքը. սոյն ջուրս բազում անու-
թելի հիւանդութեանց դեղ եւ դարման ե-
ղած է, այնպէս որ չըջողայ այլադգ շինա-
կանք եւ կը հաւատան նորա բժշկարար զօ-
րութեան :

Մ. Գ. Զ. Ս. Ս.

Բ. ԱՆՏԵԼԵՊԵԱՆ

ԼՈՒՄՆԱԿԱՆ ԺԱՄԱՅՈՅՑ

Արեգակնային ժամացոյցները, որք ընդ-
հանրապէս պատերու վրայ շինուած կը տես-
նուին, հակառակ իրենց այնքան պարզու-
թեան, ամենայն ճշգրտութեամբ կը ցուցնեն
օրուան ժամերը՝ երբ արեգակնային ճառա-
պարհը սլաքին շուքը ձգեն. խնդիր է թէ
այսպիսի ժամացոյց մը իւր լուսնական ժա-
մացոյց չե՞նք կրնար գործածել, այսինքն
թէ՛՝ երբ լուսնոյ լուսը — լուսինը քանի օր-
ուան որ լինի — սլաքին շուքը ձգէ այն
ինչ ժամուն վրայ, անով չե՞նք կրնար հաս-
կրնալ թէ ճշգրտապէս գիշերուան ո՞ր ժամուն
մէջ կը գտնուիմք :

Յայտնի է թէ լուսինը երկրի շուրջը կը
դառնայ, 29 օր 12 ժամ 44 վայրկեան եւ 3
երկվայրկեան մէջ. այս ժամանակամիջոցը
լուսնական ամիսն է որ չորս հաւասար քա-
ւորքներու կը բաժնուի : Լուսնոյ լուսին
մահկաճեւ, կիսաբոլորակ եւ կամ լիւսնային
երեւոյթուն պատճառը, անոր երկրին եւ ա-
րեգակնային նկատմամբ ունեցած դիրքէն
կախեալ է. երբ լուսինը նոր է, երկրի եւ
արեւու մէջ գտնուելով, յօդակցութեան
մէջ է կ'ըսուի. այդ միջոցին լուսինը՝ ա-
րեւին հետ միասին կ'եղնէ, միջօրեականէն
կ'անցնի ու մարը կը մտնէ, հետեւաբար ա-
րեւու եւ լուսնոյ ժամերը նոյնն են. լուսնոյ
առանհանգեւորութեամբ օրն եւս, լուսինը արե-
գակնային ճիշդ գիծացը գտնուելով, հակադ-
րութեան մէջ է կ'ըսուի, եւ իւրաքանչիւր
վայրկեան կը գտնուի երկնակամարի այն
կէտին վրայ ուր 12 ժամ յառաջ արեգակը
կը գտնուէր, հետեւաբար իւր շուքը արե-
ւածամացոյցին վրայ ճշգրտապէս գիշերուայ
ժամերը կը ցուցնեն : Ի բաց առեալ այս եր-
կու օրերն, լուսինը միշտ կը տեղափոխի ա-
րեւմուտքէն դէպ յարեւելք, օրը գրեթէ
13⁰ 10' 35", որ 48-50 վայրկեանի չափ ար-
ժէք մ'ունենալով, լուսինը իւրաքանչիւր
օր, արեգակէն 48 վայրկեան ուշ կը ծագի
ու մարը կը մտնէ. ուրեմն, եթէ լուսնոյ
քանիւրորդ օրուան լինելը գիտնամք, արե-
ւածամացոյցը իւր լուսնական ժամացոյց
կրնամք գործածել, աւելցնելով լուսնոյ
շուքին վրայ այնչափ 48 վայրկեաններ որ-
չափ որ լուսնոյ օրերն են : Հետեւեալ ցու-
ցակը կը ցուցնէ թէ լուսնոյ զանազան օրե-
րը՝ ո՞րչափ ժամ եւ վայրկեան պարապք ա-
ւելցնել լուսնոյ ցուցուցած ժամուն վրայ :

Աւուրք Լուսնոյ	Ժամ	Վայրկեան
1	16	0
2	17	1
3	18	2
4	19	3
5	20	4
6	21	4
7	22	5
8	23	6
9	24	7
10	25	8
11	26	8
12	27	9
13	28	10
14	29	11
15	30	12

Այս ցուցակը թէ եւ կարեւոր, սակայն
պարզ եւս է. լուսնոյ իւրաքանչիւր օր ուշա-
նալուն ժամանակամիջոցը որ է 48 վայրկեան,
մի ժամուան 1/3 մասն է. հետեւաբար երբ
ուղեմք գիտնալ թէ լուսինը ո՞րչափ պիտի
ուշանայ այս ինչ օր, եւ կամ օր է ըսել՝ երբ
պիտի անցնի միջօրեականէն, կրնամք լուս-
նոյ օրը կտր բազմապատկել եւ ապա քանոր-
դը 5ով բաժնել, զորօրինակ. եթէ արեգակնային
թէ՛ լուսնոյ հինգերորդ օրն է. կ'ուղեմք
գիտնալ թէ արեգակէն ո՞րչափ պիտի ուշա-
նայ եւ երբ միջօրեականէն պիտի անցնի.
Ըստ վերագրեւելոյ $5 \times 4 = 20$, որով $20 : 5 = 4$,
ուրեմն լուսնոյ հինգերորդ օրը լուսինը մի-
ջօրեականէն ժամը 4ին պիտի անցնի. երկ-
րորդ օրինակ, լուսնոյ 24րդ օրն է, $24 \times 4 = 96$,
որով $96 : 5 = 19 \frac{1}{2}$, ժամուան մէկ

հինգերորդը հաւասար է 12 վայրկեանի, այ-
սինքն 19 ժամ 12 վայրկեան (1) :

Այս ամենապարզ հաշուին եւ ցուցակին
միջոցաւ, ամենայն գիւրաւթեամբ արեւա-
ծամացոյցը իւր լուսնական ժամացոյց կրնամք
գործածել. զորօրինակ, եթէ արեգակնային
փետրուար 14ի գիշերը արեւածամացոյցին
վրայ լուսնոյ լոյսը սլաքին շուքը ձգէ եր-
կու ժամ 20 վայրկեանի վրայ. այդ օր լուս-
նոյ 10րդ օրն է, եւ մենք ինչպէս հաշուէն
եւ ցուցակէն կը տեսնեմք, պէտք է աւելցը-
նեմք 8 ժամ, բուն աստղագիտական ժամը
ունենալու համար. $2:20 + 8 = 10:20$. Երկ-
րորդ օրինակ մը. եթէ արեգակնային փետ-
րուար 27ի գիշերը, զատակնային գիշերը, որ լուս-
նոյ 21րդ օրն է, արեւածամացոյցին վրայ
լուսնոյ լոյսը սլաքին շուքը ձգէ ժամը 9ին
վրայ. յայտնի է թէ լուսնոյ 21րդ օրը պէտք
է աւելցնել 4 ժամ 48 վայրկեան, $9 + 4:48 = 13:48$.
ուրեմն կէս գիշերը 1 ժամ 48
վայրկեան անցած է :

Երկրորդ պարզ միջոց մ'եւս կայ արե-
ւածամացոյցը իւր լուսնական ժամացոյց
գործածելու համար. ինչպէս վերը թէ՛ ցու-
ցակէն եւ թէ՛ հաշուէն կ'երեւի, գիւրին է
գտնել թէ լուսինը այս ինչ օր ո՞ր ժամուն
միջօրեականէն պիտի անցնի. այս երկրորդ
միջոցն որ առաջնոյն նման է, կրնամք գոր-
ծածել. զորօրինակ, լուսինը իւր 12րդ օրը
միջօրեականէն կ'անցնի ժամը 9ը 36 վայր-
կեան անցած ($12 + 4 = 16$, որով $16 : 5 = 9:36$).
ուրեմն եթէ այդ գիշեր սլաքը 12 ցուցնէ,
այդ կը նշանակէ թէ բուն արեգակնային
ժամն է 9 ժամ 36 վայրկեան, իսկ եթէ 12ին
այս ինչ չափ ժամանակ առաւել կամ նուազ
ցուցնէ, այդ պարզապէս կը նշանակէ, թէ
այնչափ ժամ եւ վայրկեան պէտք է 9:36ին
վրայ աւելցնել կամ անկէ պակսեցնել :

Վերագրեալ ցուցակին վրայ երկու նկա-
տելի կէտեր կան. ինչպէս կը տեսնուի՝ լուս-
նոյ առաջին օրէն մինչեւ տասնվեցերորդ եւ
տասնվեցերորդէն մինչեւ երեսներորդը
հաւասար չափով ժամ եւ վայրկեան կ'աւել-
ցուի. ստոր պատճառը ուս է թէ լուսինը
երբ նոր լինի, արեգակէն երեւք հեռաւո-
րութիւն չունի, հետեւաբար իւր ժամերը
արեգակնային հետ նոյնն են. նոյնպէս ճիշդ
15րդ օրը հակադրութեան մէջ գտնուելով՝
180⁰ հեռու է արեգակէն, որ ամբողջ 12
ժամ կ'ընէ. ահա՛ այս երկու ժամանակէն
սկսեալ լուսինը իւր յատուկ շարժմամբ՝ ա-
րեւմուտքէն յարեւելս կ'սկսի շարժիլ, հեռա-
նալով արեգակէն մինչեւ 15րդ օրը, եւ ան-
կից սկսեալ մատենալով արեգակնային մինչեւ
30րդ օրը :

Ցուցակին մէջ մենք լուսնոյ օրուան հա-
մար 48 վայրկեան նշանակած ենք : Իրաւ է
թէ լուսնոյ առաջին օրը, ըստ աստղագի-
տութեան յայնժամ է՝ երբ լուսինը յօդակ-
ցութեան մէջ գտնուի, սակայն քանի որ
մենք լուսնոյ առաջին օրը կը համարեմք
այն առեւն՝ երբ արեւմտեան հորիզոնին վը-
րայ մականաւ կ'երեւի, ուստի այդ երկ-
րորդ օրը առաջին օր հաշուած եմք, քանի
որ իւր լոյսն եւս այդ առաջին օրէն կ'սկսի

(1) Բուն աստղագիտական ժամերը կէս
օրէ մը մինչեւ միւս կէս օր կը հաշուին 24
ժամ. այս պատճառաւ 19 ժամ կը նշանակէ
կէս գիշերէն 7 ժամ վերջ, այսինքն առա-
ւօտեան ժամը 7ը : Այս հաշիւը բուն աստ-
ղագիտական ժամերը կուտայ :

չուք ձգել, Լուսնոյ քաներորդ օրուան լինելը, քառորդները և իւր ելքն ու մուտքը գիտնալու համար թէ և կան միջոցք, սակայն անոնք այս նիւթէն դուրս լինելով, զանց կ'ընենք:

ԱՅՆԹԱՊ

ԹԱԹՈՒՆ, ՔԻՒՅԷԼԵԱՆ

ԱՐՏԱՍԱՀԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՌՈՒՍԻՈՅ ԿԱՅՍԵՐ մէկ հրովարտակը կը հրամայէ որ անդրկասպեան երկիրներու մէջ և ի թուրքիստան՝ Հայոց և կեղեցական-ծխական դպրոցները կարենան բացուիլ միմիայն Անդրկասպեան երկիրներու կառավարելի և թուրքիստանի ընդհանուր նահանգապետի հաւանութեամբ: Այդ դպրոցաց մէջ՝ լոյր ուսմունք, բայի կրօնէն, պիտի աւանդուին ռուսաց լեզուով:

ԱԽԱԼՅԻՍԻ մէջ, փետր. 6 ին, հըրեայ բժշկուհի Սօփիա Կուզիտալեան՝ խուռն բազմութեան ներկայութեամբ՝ Հայ մկրտուեր է տեղւոյն Ս. Փրկիչ և կեղեցւոյն մէջ, և մկրտութենէն անմիջապէս յետոյ պատկուեր է տեղւոյն քաղաքագլխին հետ որ Հայ է:

ՄՈՍԿՈՒՍԻ երաժշտանոցին ռուս ուսուցիչներէն մին ձեռնարկեր է ի գիր առնուլ հետադասութիւն մը՝ Արեւելեան և Արեւմտեան հին քրիստոնեայ ազգաց (Յունաց, Ալաւանացոց, Ռուսաց, Պուլղարաց, Հայոց, Ասորոց և Վրաց) հին երգեցողութեան պատմական ծագման, փոփոխութեան, ձայնախաղերու, նըշանակութեան, ճիշդ պահպանութեան և ունեց կորստեան մասին: Զմիւռնիայէն, Աթէնքէն և Կ. Պօլէն մի երկու Յոյն եպիսկոպոսներ նիւթեր են զրկեր այս նոր աշխատութեան համար: Թիֆլիզէն մի վրացի երիտասարդ մի քանի տեղեկութիւններ գրեր է Վրաց հին երգեցողութեան մասին: Իսկ Հայոց հոգեւոր երգեցողութեան մասին՝ ռուս բրոֆեսէօրը գլխաւոր է Մոսկուայի Հայոց եկեղեցիներու երգեցիկ խմբի ղեկավար Արծ. Ղաղարոս քահանայ Յովսէփեանին, որպէս զի Հայոց հոգեւոր երգեցողութեան անցեալ և ներկայ գրութեան մասին մի ընդարձակ տեսութիւն գրէ:

ՏԵՐՊԵՆՏԻ Հայոց օրիորդական դպրոցին 1000 ընկալի կտակեր է Պ. Աւետիք Ղուկասեանց: Երկու տարի առաջ նոյն դպրոցին 500 ընկալի կտակեր էր Պ. Սահակ Բարայեանց:

Ի թիֆլիս, երջանկայիշատակ Ներսէս կաթողիկոսի մահուան 36 րդ տարեդարձին առթիւ, Վանքի աւագ և կեղեցւոյ մէջ յատուկ Ս. Պատարագ մատուցուեր, և ապա Ներսէսեան գըպրոցի մէջ համեստ, բայց շատ հրահանգիչ հանգէս մը տեղի ունեցեր է: Տեսուչ պարոն Կ. Կոստանեան՝ մի ազդու ատենաբանութեամբ՝ երջանկայիշատակ Ներսէս կաթողիկոսի կեանքը և գործունէութիւնը բացատրելէ յետոյ, կար-

դացեր է 1891-92 տարւոյ ռուս մական մասին տեղեկագիրը: Այդ միջոցին դպրանոցին մէջ ուսեր են 383 աշակերտ, որոնցմէ 25 ը որդեգիր են, իսկ մնացածը երթեւեկէ: Տարւոյն մէջ 17 հոգի նպաստ ստացեր են ամառական 7 ական բուպի: Այնուհետեւ Հոգաբարձուներէն մին կարդացեր է դպրանոցին տնտեսական մասին տեղեկագիրը, ուրիշ երեւոյցներ է որ այս տարւոյ մէջ դպրանոցը մուտք ունեցեր է 120,000 ընկալի, իսկ ծախք՝ 72,000 ընկալի:

Թիֆլիսի Մետեխի բանտին մէջ, հայ բանտարկեաց համար Պ. Փրկիչեանի ծախքը կառուցուած Հայ եկեղեցւոյ օժուած տեղի ունեցեր է փետր. 14 ին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կաշառքի դատը կը շարունակուի ի Բարիւ: Վկայեց ունեկողութիւնը վերջացու և փաստաբանք սկսան խօսիլ: Ընդհանուր դատարանը պահանջեց բոլոր ամբաստանեաց դատապարտութիւնը, մանաւանդ Պ. Շ. տը Լէսէքսի, որ կաշառատու մ'է և ոչ թէ բռնաութեան զոհ մը:

Կանխէկէ կը հեռագրեն թէ, Փրանսացի փաստաբան Պ. Շըվալիէ, Փրանսական պատուիրակ Եգիպտոսի հանրային պարտուց վարչութեան մէջ, Սուէզի ընկերութեան տնօրէն կարգուեր է՝ փոխանակ Պ. տը Լէսէքսի:

Եգիպտոսի նախարարապետ Րիազ փաշայի որդի Մահմուտ Րիազ փաշա՝ ներքին գործոց նախարարութեան խորհրդական կարգեցու, փոխանակ Շուքրի փաշայի՝ որ Սուէզի Զրանցքին կառավարիչ անուանեցաւ:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պատգամաբախտիւն. — Աղբիւնուպոլսոյ մէջ թուպի Քէֆէնի Տէտէ Աղաճ գաւառին կառավարիչ, Քէօթահոյ նախնական դատարանին ընդհանուր դատարանի օգնական Թէփիզէ Էֆէնի կեսաւրից գաւառին նախնական դատարանի պատժական ճիւղին նախագահ, Տիմիթօքայի ընդհանուր դատարանի օգնական Րիշատ Պէյ՝ Քէօթահոյ նախնական դատարանի ընդհանուր դատարանի օգնական, Օրթաքէյ գաւառակին ընդհանուր դատարանի օգնական Խալիտ պէյ՝ Տիմիթօքայի գաւառակին ընդհանուր դատարանի օգնական, Իրաւագիտական վարժարանի չըմանաւարտներէն Եօրտանաքի Եօրտանիտի Էֆէնի Օրթաքէյ գաւառակին ընդհանուր դատարանի օգնական, Նիկիտէի նախնական գատարանին պատժական ճիւղին նախագահ Մութաֆա Իզգիթ Էֆէնի՝ Այալն գաւառին նախնական դատարանին պատժական ճիւղին նախագահ, Եօզլատի նախնական դատարանին պատժական ճիւղին նախորդ նախագահ Ապուլլաթիֆ Էֆէնի՝ Նիկիտէի նախնական դատարանին պատժական ճիւղին նախագահ անուանեցան:

Ասիիմն. — Տիարաքիքի հեռագրական տնօրէն Սապրի Էֆէնի Սալիսի տնօրէն, Տիարաքիքի վերաքննիչ տնօրէն Բնդհանուր դատարանի Համաի պէյի՝ Սանիյէ Միւթէմայի տնօրէն, Թաղապետութեան Զ. չըմանակի հաշուապետութեան գլխաւոր քարտուղար Շալէեան Միւթի Էֆէնի Րապիտի տնօրէն շնորհակցաւ:

Պատգամաբախտ. — Պատգամաբախտ Բալայիլ Շէփքէ Էֆէնի և Կարապետ Գորգոր Էֆէնի Պ. Կարգի մէջ ժողով, Կիրատնի նախնական դատարանին առեւտրական ճիւղին անդամներէն Թաղապետութեան Մուսթաֆա Էֆէնի և Կարգի մէջ ժողով, պատուանշան շնորհակցաւ:

Ի Բանկալի, երեսնամեայ իմն մը մէկ օրուան մէջ յաջորդաբար աշխարհ բերեր է մէկ աղջիկ և երկու մանչ գաւառ, 2800 տկան կաւած մանրութեամբ և երեքն ալ կատարելագոյն ուղջ օգտուց: Ինքն ևս քաջառողջ է:

Աւաքիլի շերտաբոյծներուն մէկ մանչն սկսեր է Բաթիկ օրեան դրութեամբ ջերամբ բուծանել և նպատաւոր արդիւնք մը յառաջ եկած լինելով, միւս շերտաբոյծը ևս հրաւիրուեր են այդ նոր դրութեան հետեւելու:

Մալաքիոյ թաղապետական պաշտօնատունը զիշերանց գողեր մտնելով, 40 000 դրուէ աւելի գումար մը գողցեր են:

Ի Մալաքիա երկրաշարժի սաստիկ ցնցում մը տեղի ունենալով, շատ մը տուններ փլեր և բազմաթիւ մահեր պատահեր են: Նոյն ցնցումները թեթեւ կերպով զգացուեր են նաև Խարբերդի, Կապանի, Արաբիկի, Ակիայ ու Խոջաթի մէջ: Հիւսիսմասնորի և Աքէ-տաղի մէջ և ուրիշ տեղեր շատ մը տուններ փլեր և փլատակաց ներքեւ մարդեր մնացեր են:

Մալաքիոյ մէջ երկրորդ անգամ պատահած սաստիկ երկրաշարժէն՝ զիւզաքաղաքը կաղմուց 3500 ի մօտ տուններու մէկ երրորդ մասը բոլորովին աւերակ դարձեր է: Ինացեալ շէնքերն ալ բաւական փլատուեր են: Տուններու մէկ մասը ու Բողքալանաց Ժողովարանը փլչելու վտանգ կ'ապուսնան: Յնցմունք կը շարունակուին եղեր: Քանի մը հարիւր մարդաց և քանի մը հազար անասնոց կորուստ կայ ցարգ: Ամէն կողմ հանգանակութեան ձեռնարկուած է: Վեհ. Սուլթանը կարեւոր գումար մը նուիրած է և օգնութիւններ փութացնելու համար հարկ եղած հրամաններն ըրած է արդէն:

Մալաքիոյ երկրաշարժէ վնասելոց համար Տիարաքիքի մէջ 10,400, Մարտինի մէջ 10,600, և Եօզլանի մէջ 5000 դր. հաւաքուելով: Մալաքիոյ գրիւներ են:

Էնկիւրի Կաշառալ Ապետտին փաշա, որ փետր. 12 ին Կաշառա գնացած էր, 18 ին միկներ է յետգտու:

Բաղէօի նահանգին մէջ Կարնոյ և Վանայ մեծ անտառներուն վրայ գտնուած Ախլաթ գիւղի չըմակոյ Եիւք Գիւլի մէջ ու Խորիկտ անտառ տեղւոյն վրայ երկու պահականոցներ պիտի շինուին, որոց իւրաքանչիւրին մէջ պիտի գտնուին տասնական հեծեալ ոստիկան-զինուորներ և մէկ մէկ սպայ:

200,000 ոսկւոյ մանր դրամ շինուեցաւ Արքունի Փողերանոցին մէջ:

— Պարսիկ կառավարութիւնն. Առիւծու եւ արեգական պատուանշանի Բ. աստիճանը նուիրեր է վաճառական Շէրպէթեանն Յակոր էֆէնդին :

— Խսէնէտունի շրջակայքը գտնուած ճաշիճները մաքրել սկսած են : Ծախք հաշուած է 12.000 ոսկի : Այդ գետինները ժողովրդեան վաճառուելով, տեղական կառավարութեան արկըն 35-40 հազար ոսկեայ շահ պիտի ունենայ :

— Խսէնէտունի Հիւսիսային կողմը՝ ծովեզրէն երեք ժամ հեռու տեղ մը՝ ածուխի հանք մը գտնուած է, որ նման է Քարսիֆի հանքածուխին : Ֆրանսական ընկերութիւն մը ի մասոյ պիտի ձեռնարկէ շահագործել զայն : — Նոյն քաղքին շրջակայ Շէնիկին զիւղին մէջ գտնուած նաւթի ու քարիւղի հանքերու շահագործումն սկսած է :

— Այսրնի բակլայի հունձքն այս տարի 20 կամ 25 առ 100 առաւելութիւն մը կը յուսացնէ, բազմամամբ նախորդ տարւոյն :

— Անտառաց, հանքաց եւ երկրագործութեան նախարար Ալիիմ Մէլիզամէ էֆէնդի կ'ըսէր իր անտառաց եւ հանքաց կանոնադրոյն բարեփոխութեամբ :

— Պոլսոյ մաքսատուներ պիտի հանուին այսուհետեւ Պոլսոյ վաճառականաց ապրանքները, եւ Ղալաթիոյ մաքսատուներ պիտի հանուին : Ղալաթիոյ կողմը հաստատուելով վաճառականաց ապրանքները :

— Կարնոյ հանքերը քննելու համար մասնագէտ պաշտօնեայնէր պիտի զրկուին մայիսի վերջերը :

— Ջնջուած է տեղական ցորեններէ եւ ալիւրներէ առնուած ներքին մաքսատուրքը :

— Ներկայից ի Գոզիճան եւ Կարինէն ի Քիլի շարքով մէկ անդամ թղթատարական պայուսակներու փոխանակութիւն սկսուած է :

— Հնգօրեայ քարանթինայ հաստատուելու ի Քիլիովն եւ ի Պէրութ Ափրիկեան Տրիպոլայ ծովեզրէն ուղեւորով եկող նաւերուն համար :

— Որքալուիքի ջնջման համար կանոնադիր մը պատրաստուած է յատուկ յանձնաժողով մը կողմանէ :

Գերմաներէնի համար վկայեալ եւ յանձնարարեալ ուսուցիչ մը պատրաստ է մասնաւոր դասեր նստանձնել : Դիմել Մաղիկի խմբագրատունը :

ՆԱԽԱԿԱՏՈՒՓ ԾԱՂԻԿ

Հ. Թ. Ի Դրեգ-Աղան. — Ձեր զրկած թղթադրոշմներէն վնաս կ'ընենք, վասն զի նամակադրոշմ չեն :

Ա. Գ. Գ. Յ'եօզլաս. — Առաջարկուած զեղչը կարելի չէ :

Մ. Ս. Ի Բաքերդ. — Ձեր առաջարկը կ'ընդունուի առ նուագն տասն օրինակի համար :

Վ. Մ. Ի Կեսարիա. — Այդ վէպը չէ կտրելի տպել, շարունակութիւնը մի' զըրկէք. սիրով կը տպէինք՝ եթէ ուրիշ յարմար վէպիկներ ընտրած լինէիք թագմանութեան համար :

Յ. Թ. Ի Կիւրիւն. — Մ. Էֆէնդի կանխաւ զրկած է մեզ տասը բաժանորդագին :

Ո. Պ. Յ'Ասանա. — Այդ կարգի օգտակար եւ հետաքրքիր տեղեկութիւններ սիրով կը հրատարակուին, միայն թէ խնամով եւ մաքուր գրուին : Գէշ գրուած ձեռագրերու

ընթերցումը ժամանակի կորուստ կը պատճառէ մեզ, ինչպէս նաեւ գրաշարին : Ձեր զրկածները չհրատարակուեցան, վասն զի դժուար ընթերցելի են :

Ա. Կ. Ի Սիլվէն. — Ձեր նամակը ստացանք : Այդ թերթին այժմ չհրատարակուիր :

ԼՈՒԾՈՒՄՆ 7ԴՐ ՀԱՆԵԼՈՒԿԻ

« Ո գիրն »

Առաջին անգամ ճիշդ լուծողն է Օր. ԱսրինէՄեզ-պուրեան, որ խնդրած է խմբագրութենէս՝ խոստացեալ նուէրը (Ձկնորսիկն աղջիկը) տալ աղքատիկ աղջկան մը : Այդ գիրքը կը զրկեմք Մեզպուրեան վարժարանը՝ տալու համար աղքատիկ, բայց յառաջագէտ աշակերտուհւոյ մը :

Միւս ճիշդ լուծողներն են՝

Օր. Եւգինէ Յ. Պալլաքեան եւ պարոնայք Մկրտիչ Տեր-Աթանասեան, Ն. Աշապէկեանց, Յովհաննէս Մ. Խալեան :

8ԴՐ ՀԱՆԵԼՈՒԿ

Երկու կոյրեր եղբայր մը ունէին. երբ այդ եղբայրը մեռաւ, ըսին թէ՝ մեռնողը բնաւ եղբայր չունէր. ուրեմն ի՞նչ էր կոյրերուն եւ մեռնողին աղքատեանութեան աստիճանը :

Ա. Ռ Տ Ն Ի Ն

ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Յ Օ Ր Ի Ն Ն Յ

Մ. ՄԱՄԱՐԻՆԱՆ

(Նրես 320, Դիւն 8 դահեկան)

Բազմադէպն Հեղինակին գրչէն ելած այս եղական գործ իրաւամբ կրելով յինքեան կատարելութեան գրոշմն, կը հանդիսանայ՝ ի պէտս Հայ օրիորդաց՝ դաստիարակութեան ընտիր ուղեցոյց մը, որ հրապուրիչ ոճով կ'աւանդէ Առտընին Տնտեսութեան կարեւոր դասերն : Դիմել Կ. Պոլիս, Էսկի Չապիթէ փողոց, Պէրպէրեան Տպարան :

Կ Է Օ Թ Է

Վ Ե Ր Թ Է Ր

Թարգմանեց Մ. ՄԱՄԱՐԻՆԱՆ

Գերմանացի հանճարեղ Հեղինակ Կէօթէի սոյն հանրածանոթ գործին հայերէն թարգմանութիւնն՝ Պէրպէրեան տպարանին կողմանէ այս անգամ երկրորդ տպագրութեամբ ի ըյս ընծայուած է պատկերազարդ :

Կ'արժէ կարդալ եւ իրազէի լինիլ սոյն հրաշակերտ վէպին ոգւոյն եւ ուղղութեան : Գին 7 դուրուշ :

ՉԿՆՈՐՍԻՆ ԱՂՋԻԿԸ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ԴԻՄԱՐԻՆԱՆ

Մամուլը պարտաւոր է մատնանիչ ընել այն բարոյակից գրուածներն, որք կարող են

ընթերցողին բարոյականը կազմել եւ միաքը կրթել : Ամեն պարկեշտ անհատ հոգ ունենալու է միմիայն այդ կարգի գրուածներ մտցնելու ընտանեկան յարկերու տակ :

Սոյն յատկութիւնն ունեցող վէպերէն է Ձկնորսի աղջիկն որ իւր համեստ վերնագրով կը պարունակէ ամեն դասու օրիորդաց վերաբերեալ պարզասիրութեան, աշխատասիրութեան եւ ընտանեկան Սուրբ սիրոյ դասեր :

Կը ծախուի «ԾԱՂԻԿ»ի խմբագրատունը : Գին 5 դուրուշ :

ԱԶԴ ՄԱՂՆԻՍԱՅԵՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԽՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ

Յանձնակատարութեան սենեակ մը բացուած լինելով, սերտ յարաբերութեան մէջ ենք մեր շրջակայ գրեթէ բոլոր գաւառաց հետ : Ուստի կը հրաւիրենք ամեն հրատարակիչներն՝ իրենց գործոց սպառման դիւրութեան համար՝ հաճին անոնցմէ մէկ մէկ օրինակ իրր նմոյշ զրկել մեզ : Ղրկուելիք գիրքերը պէտք է լինին կրօնական, գիտական, ուսումնական, գրական եւ դասական : Դասականք պէտք է որ վաւերացեալ լինին Ուսումնական Խորհուրդէն : Խմբագրաց զիւրութեան համար գործակալութիւն կ'ստանանք պզտիկ փոխարժէքով մը :

Մեր հասցէն է ՄԿՐՏԻՉ Ս. ԵՐԿԱՆԵԱՆ, Մաղնիսա, Ազիզիյէ շարշու :

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Վ. Գ. ԶԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

ՄԱՍՆ Ա.

Մնողք եւ զաւակունք

Մաղիկի ուղղախոհ եւ համակրելի աշխատակցին սոյն երկասիրութիւն՝ ընտանեկան ամեն շրջանակներու մէջ օգտակարապէս կրնայ կարգացուիլ :

Կեդրոնատեղին է Վ. Գ. Զարգարեան գրատուն թղթավաճառատունն, Պոլիս Սուլթան Համամ փողոց թիւ 12, կը վաճառուի ամէն գրաւաճառաց քով : Գին 50 փարա :

Ա Ր Ժ Է Գ Դ Ր Ա Մ Ո Ց

Օսմ. լիւրս 100 զըշ. Էն

Մէճիտիյէ	107 38	Վ. Եջնոց	101
Քառորդ մէճիտ	107 5	Բուսիկի բոլ	90 12
Մանր մէճիտ	103	Նաբուէն	88
Մէթալիք	96 30	Գրիմից	51 15
Հինգեանց	110 30	Անգլ. լիւրս	110 10

Մանէթ թղթադրամ 8 61

Գոնուլիտէ	24 6	Բուս. երկ.	93 1/8
Թահվիլ. Օսմ.	83	Թաւիլիյէ	19

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ Ա. ՍԱՔԱՅԵԱՆ

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Էսկի-Չապիթէ փողոց, թիւ 61